

PhDr. Jiří Langer, CSc., 5. května 1551, 756 61 Rožnov p.R.; e-mail: juralan@seznam.cz

Ministerstvo kultury ČR
Odbor památkové péče
Maltézské nám. 1
118 11 Praha 1

Na vědomí:

Památková inspekce, MK ČR, Maltézské nám. 1, 118 11 Praha 1.

Národní památkový ústav, Valdštejnské nám. 3, 118 11 Praha 1.

Česká národopisná společnost

Po dlouhých úvahách o možnostech zabránit neúčelnému vynakládání prostředků z norských grantů jsem se rozhodl vám o tom napsat. Ve Valašském muzeu v přírodě jsem pracoval 25 let a řídil etnografický úsek, podílel se na koncepci tohoto muzea, vytvořil řadu expozic a výstav (před tím jsem na Slovensku založil a podílel se na budování Múzea oravskej dediny a Múzea liptovskej dediny) a podílel se na činnosti Asociace evropských muzeí v přírodě, jíž jsem členem od r. 1986. V r. 1996 jsem odešel do důchodu. Knižně jsem zpracoval lidovou architekturu moravsko-slovensko-polského pomezí (Ready 1997), vytvořil celkovou syntézu lidového domu v Karpatech (2000, publikována jen maketa r. 1999), napsal encyklopedii Evropská muzea v přírodě (Baset 2005, 895 s.) a monografii o dřevěných kostelích v Evropě (Paseka 2009, 528 s.), takže se cítím kompetentní posoudit kvalitu provedení replik staveb, které se ve Valašském muzeu v přírodě-národní kulturní památce v posledních letech vybudovaly z prostředků norských grantů. Když jsem po delší době letos muzeum navštívil, zjistil jsem řadu velmi závažných nedostatků:

1. kostel z Huslenek: Na 13 m dlouhých okapových stěnách si nelze nevšimnout, že trámy jsou stejně široké na obou koncích. Z toho vyplývá, že byly řezané na pile. Návštěvník by měl ale v muzeu vidět tradiční způsob roubení, tedy to, co tesaři z kmenů vytvářeli a jak trámy kladli na sebe se střídáním širších a slabších konců. Replika v muzeu je nižší, má o jeden (prahový) věnec méně, než ukazuje Jurkovičova dokumentace. Ten by měl být z trámů mohutnějších, než jsou ve stěnách. Nárožní spoje prvního věnce kombinují ozub s rybinou, což je způsob v tradičním stavitelství neznámý. Ozub je pak ve čtvrtém věnci ležícím pod okenními otvory, tradice však dávala důraz na pevnější vázání závěrových trámů (oken, dveří a stěn), nikoliv parapetních. V interiéru se u kazatelny na prvý pohled liší délka původního madla zábradlí schodiště jak od Jurkovičova nákresu, tak od všech způsobů, které jsem ve více než tisíci dřevěných kostelů viděl. Poloha kazatelny je v huslenské replice příliš vysoko. Obvykle bývá zřetelně níže, než je podlaha triubuny. V době vzniku kostela by se to posuzovalo jako vyvyšování se kazatele nad věřící, což bylo nepřipustné.

Za zcela závadné považuji vysazení dubů a jednoho buku u kostela (podle zadaného řešení paní architektky zeleně). Nejen tradice ve slovanském prostředí střední Evropy, ale také tereziánská legislativa přikazovala vysadit lípy. Návštěvník v muzeu by si měl uvědomovat i takovéto kulturněhistorické zákonitosti.

2. dům č. 12 z Trojanovic: Tento objekt jsem pro hamerskou část Mlýnské doliny před r. 1984 vybral, protože ze všech podobných měl ve srubu světnice nejlépe zachované podélně půlené trámy v nejméně pěti věncích netesané; plné (jen přitesané) trámy byly pouze v prahovém a závěrovém věnci. Návštěvník by si toho měl všimnout, protože se jedná o vzácný historický relikv, ve střední Evropě nejdéle užívaný právě na Lašsku a Těšínsku. Jenomže celá stavba včetně obytné části je v muzeu provedena z plných trámů, ze všech stran ořezaných a ztesaných s dodatečným nepatrným seřezáním hran do spáry u dvou věnců. Má dokonce pod prahem nad náspou o jeden srubový věnec navíc, to původní stavba neměla a ani žádná jiná ze stovek podobných, které jsem prozkoumal. Také srub síně byl původně rouben z tenčích trámů, než světnice a měl jich o jeden víc, než má replika v muzeu. Tím se mimo jiné projevoval větší význam hlavní obytné místnosti s většími izolačními nároky (je to charakteristické pro starší tradice ve střední Evropě). Stěny síně v muzeu postavené stavby se neliší od stěn světnice ani počtem a ani kvalitou trámů. Návštěvník je tedy mystifikován. Bílení (návštěvník vidí, že nátěr nemá s vápnem nic společného) bylo provedeno na příliš velké ploše

kolem oken. To neukazuje hlavní příčinu bílení – izolaci řezných i tesaných ploch proti vlhkosti. Originál přesáhl okenní trámový věnec jen na jeho závěru ve štítové stěně a v okapové jen trochu pod parapetem.

Je to příklad pohrdání výzkumem a principem muzejního objektu, ať už jde o práci s originálem, anebo o vytváření kopie či pouhé repliky. Zde vznikl objekt, který se ani zdaleka originálu nepodobá.

3. Škola je umístěna zcela nevhodně mimo soustředěnou část zástavby. Původně měla být podle urbanisticko-etnografické studie (oponované a projednané vědeckou radou muzea v 80. letech) součástí jádra modelu vesnice, které mělo sdružit soubor společenských staveb (hostinec, školu a faru s kostelem) kolem cesty vedoucí ke kostelu. Na posledním zasedání vědecké rady (asi r. 2002), kdy jsem byl ještě jejím členem, jsem za souhlasu přítomných vysvětloval, že v muzeu v přírodě je stejně důležitým souborem exponátů modelu vesnice jak zástavba, tak nezastavěný prostor polí, luk a pastvin, neboť tento typ muzea je současně modelem historické krajiny. Jinak by se nám stalo, že by se z muzea venkovské architektury stalo městečko lidových staveb. Poloha školy právě zničila velkou část volného prostoru určeného pro rozmezí polí a pastvin a současně z přístupových pohledů zakryla vnímání dominantního místa, na kterém by měl stát římskokatolický kostel (proto u jeho budoucího osazení byly před více než 20 lety vysazeny dvě lípy). Nedovedu však posoudit stavbu školy (o ní jsem pouze od kolegů slyšel kritické připomínky), protože neznám výsledky výzkumu. Asi před dvěma lety jsem byl požádán panem náměstkem ředitele, dr. R. Vlkem, o konzultaci ve věci osazení školy. Znovu jsem vysvětlil své argumenty, on však namítal, že parcelu původně plánovaného místa muzeum ještě nevlastní. Byl jsem proto překvapen, že na tomto místě místo školy nyní stojí poměrně rozsáhlá replika sklepa. Rovněž další stavby (hospoda ze Zděchova a úpravy jednoho z mála originálů sbírkových objektů, domu z Jezerného č. 37 datovaného r. 1795, který byl zvýšen pro instalaci topení pod podlahou a dalšími účelovými úpravami) nemohu posoudit, protože neznám podklady pro realizaci.

4. Před asi 7 lety jsem se dozvěděl, že muzeum má v záměru likvidovat skladované stavby z Těšínska. Dvakrát při návštěvě PhDr. Pavla Bureše (z NPÚ) jsme se setkali s vedoucím technického útvaru muzea ing. Milanem Gesierichem a přesvědčovali jsme ho, že tomu musí zabránit, neboť by vznikla nezměrná kulturní škoda. On namítal, že dřevo staveb je ve špatném technickém stavu a že se stejně budou muset dělat kopie. Moje argumenty byly:

a) Jde o architekturu, která už nemá v Evropě obdobu, protože na jiných místech dávno zanikla. Jejím znaky jsou podélně půlené silné jedlové trámy (až do 65 cm, nejsilnější trám, který jsem měřil, měl po otesání 87 cm v průměru) v nárožích vázané na dvojité vnitřní zámky, trojdílná dispozice s bočními komorami a archaickou kotsrukci oken a další. Většina ze skladovaných staveb byla datovaná 18. stol. a mnohé měly archivoltové portály (viz soupis v příloze) a stopy po archaických formách topeniště-dýmných pecích. Byly to unikáty, jaké se dnes nevyskytují ani na polském území bývalého těšínského knížectví.

b) I v případě pořízení kopií pro muzejní expozici, tesaři potřebují vidět původní spoje vnitřních zámků a spojovacích kolíků. Ty nemůže rozkreslit žádné zaměření z terénu, neboť jsou viditelné až po rozebrání. Také dimenze a povrch netesaných půlek trámů lze v kopii napodobit lépe podle originálu. Ze zkušenosti ze všech muzeí v přírodě, ve kterých jsem takovou práci viděl, vím, že je velký rozdíl ve výsledku tesání takového trámu podle původního a podle pouhé dokumentace. Navíc pro tesaře z Valašska byly uvedené stavby neobvyklé. Tím naléhavější bylo zachovat původní předlohu.

Výsledkem však byla likvidace mnohých z těchto staveb, ovšem pouze podle svědectví kolegů, kteří vždy zdůraznili, že v případě konfrontace tyto informace zaprou, neboť by to znamenalo, že by přišli o práci a obživu svých rodin. Navíc zaměstnanci muzea museli panu řediteli podepisovat souhlas s tím, že nebudou informovat o vnitřních záležitostech muzea nikoho z cizích osob (jako podmínku zaměstnání). Údajně byly trámy rozřezány a odvezeny na nějakou pilu v okolí. Tam z nich prý nadělali špalíky a prodávali je chalupářům do krbu. Tesaři Valašského muzea v přírodě si uvedených staveb z Těšínska vážili a nepovažovali jejich dřevo za tak narušené, aby ho bylo třeba likvidovat. Pamatuji se jen na některé, které byly demontovány (viz soupis v příloze). Nevím kolik a které ze zakoupených, demontovaných a přenesených staveb bylo takto zničeno. Kolega, který se v minulosti v některých letech účastnil periodické inventarizace objektů na skládkách odhadl zbytek dřeva na přibližně dvě a půl stavby. Soupis skládek přenesených objektů údajně odevzdala před svým

odchodem z Valašského muzea PhDr. Marie Bad'ušíkové tehdejší vedoucí etnografického útvaru Mgr. Jiřině Veselské.

Protože znám důslednou péči Norů o poznání geneze tesařských technik a o přesnost jejich prezentace na exponátech v muzeích v přírodě (která znám od r. 1976 z mnohých návštěv Skandinávie), je pro mne nepředstavitelné, jak se mohla za peníze norských grantů provádět tak neodborná práce s absencí řádného výzkumu a kontrolního mechanismu. Aby Valašské muzeum zůstalo na úrovni konce 20. stol., muselo by výše uvedené stavby postavit z nového materiálu znovu. V muzeu byly od 60tých let vychovány tři generace tesařů, kteří se dobře vyznali ve starých tradicích a kvalitní práci. Rád bych přispěl k tomu, aby se už něco podobného neopakovalo. Jenomže Valašské muzeum připravuje další etapu využívání norských grantů, ve které by mělo dojít k výstavbě jižního křídla dávno zaniklých domů z rožnovského náměstí z doby před polovinou 19. stol. Na místě, kde by tato řada měla stát, je dnes replika fojtství z Velkých Karlovic. Vědecká rada muzea údajně rozhodla, že tyto stavby budou přeneseny do areálu, ve kterém se měl vytvářet model těšínské dědiny, a to výběru podle volby ing. M. Gesiericha. Toto rozhodnutí považuji za nesystémové, protože za horizontem dnes provozovaného expozičního areálu fojtství ztratí jakoukoliv muzejní funkci a v případě realizace koncepce muzea (Rámcové libreto z r. 1974) se fojtství bude muset znovu někam stěhovat.

Sám jsem se zabýval rekonstrukcí rožnovského náměstí z hlediska historického a etnografického (je známý pouze vzhled fasád ze strany náměstí, zastavěná plocha podle indikační skicy a sčítací operáty). Svoje koncepční názory jsem prezentoval na jednání 14. konference Asociace evropských muzeí v přírodě, které se konalo v ČSR r. 1990. Můj příspěvek vyvolal rozsáhlou diskusi. Ta, stejně jako moje znalosti archivních i ikonografických pramenů, mne ujistila v názoru, že pouhý výzkum pro vědeckou rekonstrukci bude vyžadovat více než dva roky intenzivní práce speciálně složené skupiny zkušených odborníků. Muzeum dnes takové nemá a ani je v dohledné době nebude moci získat. Aby se někdo mohl ujmout takového úkolu, musí příslušné znalosti a schopnosti nejprve získat, a to podle mých zkušeností trvá přibližně pět let. Až pak by mohl na takovém úkolu začít pracovat. Jsou zde i důvody, pro které v posledních dvou letech dva kvalitní etnografové z tohoto pracoviště odešli, protože nechtěli nést zodpovědnost za výše uvedené nedostatky způsobené systémem neodborného direktivního řízení.

Ukázkou amatérského řízení je další akce, která by měla být zařazena do programu norského grantu. Myslivecký spolek z Rožnova p.R. požádal pana ředitele ing. Koukala, aby byla v muzeu postavena kaple sv. Huberta. Pan ředitel vydal příkaz kolegyni, která absolvovala studium religionistiky a etnografie, aby takovou kapli na Valašsku našla. Měla to být kaple větší než pouhý sloup s nikou, aby se do ní vešla skupina lidí a má být postavena k lipám, kde měla podle rozhodnutí vědecké rady (asi z r. 2001) stát kopie dřevěného kostela z Nýdku (z r. 1576). Domnívám se, že jsem viděl aspoň 80 % kapliček a kaplí v Beskydech a severní části Javorníků, ale se zasvěcením sv. Hubertovi jsem se nesetkal (dokonce ani v okolí dřevěného arcibiskupského loveckého záměčku v Bílé), avšak nevylučuji, že se někde mohla vyskytnout. Ovšem pro expoziční model rolnicko-pasteveckého sídla v muzeu považuji takový postup za neslučitelný se základními muzeologickými principy. Víím, že by pan ředitel postupoval stejně, jako kolem r. 2003, kdy dal zhotovit (řezbářům a paní učitelce z místní Základní umělecké školy) dva oltáře pro kostel muzejní expozice v Dřevěném městečku (místo korpusu Krista z oltáře původního dřevěného rožnovského kostela). Z uvedených poznatků mám důvodnou obavu, že by realizací další etapy norského grantu ve Valašském muzeu v přírodě docházelo k podobným nedostatkům, jako v etapě první.

K norským kolegům mám zvláštní osobní vztah. Znam osudy starších generací a velmi skromný způsob života těch dnešních, a proto bych byl velmi nerad, kdyby se dozvěděli, jak my mrháme jejich penězi. Nemohl bych se jim podívat do očí, kdybychom postupovali takovým způsobem dále. Rovněž lze předpokládat, že by se podobné názory, jaké vám sděluji a jaké mají mnozí mí kolegové, dostaly do sdělovacích prostředků.

Toto Vám píše také proto, že jsem nedostal odpověď na svůj dopis panu ředitelovi ing. V. Koukalovi, který přikládám.

V Rožnově p.R. 10. 8. 2009

Jiří Laufly

Přílohy:

1. Soupis objektů z Těšínska a Lašska

Soupis sestavuji podle paměti a nevylučuji, že jich mohlo být více. Zakoupené a rozebrané stavby domů byly evidovány v ekonomickém útvaru a ve správě technického útvaru.

Bukovec-fojtství č. 55 z r. 1795,
Bukovec č. 77,
Bukovec č. 84,
Bukovec –Jochymkova kovárna,
Dobrá č. 57 z r. 1802,
Dolní Lomná-Latkula, č. 48, kurluk
Dolní Lomná č. 91-škola,
Košařiska č. 10 z r. 1827,
Návší-Pod Stožkem č. 92, zimiarka.
Návší-Pod Stožkem č. 71, zimiarka.
Nýdek-Díly č. 37 z r. 1789,
Ostravice č. 8 z r. 1790,
Řeka č. 31 z r. 1817,
Vlčovice č. 15 z r. 1752,

2. Dopis zaslaný řediteli Valašského muzea v přírodě

PhDr. Jiří Langer, CSc., 5. května 1551, 756 61 Rožnov p.R.

4.7.2009

Ing. Vítězslav Koukal,
ředitel Valašského muzea v přírodě
Rožnov p.R.

Vážený pane řediteli,

nedávno po dlouhé době jsem byl v našem muzeu a překvapily mě některé nedostatky nově postavených objektů. Píši Vám to proto, aby bylo možné zjednat nápravu, než si toho všimnou někteří poučení návštěvníci. Vzhledem k tomu, že objekty byly stavěny v rámci norských grantů, moc by mě mrzelo, kdyby se takové informace dostaly k nim a způsobily problémy v celém systému podpory našich památek. Jedná se o případy, které mě na prvý pohled vizuálně upoutaly, další detaily jsem nezkoumal. Jedná se o:

1. kostel z Huslenek. Na 13 m dlouhých okapových stěnách si nelze nevšimnout, že trámy jsou stejně široké na obou koncích. Z toho vyplývá, že byly řezané na pile v takové dimenzi. Návštěvník by měl ale v muzeu vidět tradiční způsob roubení, tedy to, co tesaři z kmenů vytvářeli a jak trámy kladli na sebe se střídáním širších a slabších konců. Lze toho dosáhnout i při moderním ořezání a následném přitesání. Replika v muzeu je nižší, má o jeden (prahový) věnec méně, než ukazuje Jurkovičova dokumentace. Ten by měl být z trámů mohutnějších, než jsou ve stěnách. Nárožní spoje prvního věnce kombinují ozub s rybinou, což je způsob v tradičním stavitelství neznámý. Ozub je pak ve čtvrtém věnci ležícím pod okenními otvory, tradice však dávala důraz na pevnější vázání závěrových trámů (oken, dveří a stěn), nikoliv parapetních. V interiéru se u kazatelny na prvý pohled liší délka původního madla zábradlí schodiště jak od Jurkovičova nákresu, tak od všech způsobů, které jsem ve více než tisíci dřevěných kostelů viděl. Také kazatelnu ve stovkách protestantských kostelů jsem nikde neviděl tak vysoko jako v huslenské replice. Obvykle bývá zřetelně níže, než je podlaha triubuny. V době vzniku kostela by se to posuzovalo jako vyvyšování se kazatele nad věřící, což bylo nepřípustné.

Za zcela závadné považuji vysazení dubů a jednoho buku u kostela. Nejen tradice ve slovanském prostředí střední Evropy, ale také tereziánská legislativa přikazovala vysadit lípy. Návštěvník v muzeu by si měl uvědomovat i takovéto kulturněhistorické zákonitosti.

2. dům č. 12 z Trojanovic. Tento objekt jsem pro Mlýnskou dolinu vybral, protože ze všech podobných měl ve srubu světnice nejlépe zachované podélně půlené trámy v nejméně pěti věncích netesané; plné trámy byly jen v prahovém (přitesané) a závěrovém věnci. Návštěvník by si toho měl všimnout, protože se jedná o vzácný historický relikv, ve střední Evropě nejdéle užívaný právě na Lašsku a Těšínsku (v Rožnově např. na měšťanském domě Vaškovy hospody). Jenomže celá stavba včetně obytné části je v muzeu provedena z plných ze všech stran ořezaných a ztesaných trámů s dodatečným nepatrným seřezáním hran do spáry u dvou věnců. Má dokonce pod prahem nad náspou o jeden srubový věnec navíc, to neměla ani původní stavba a ani žádná jiná ze stovek podobných, které jsem prozkoumal. Také srub síně byl původně rouben z tenčích trámů, než světnice a měl jich o jeden víc. Tím se mimo jiné projevoval větší význam hlavní obytné místnosti s většími izolačními nároky (je to charakteristické pro starší tradice ve střední Evropě). Stěny síně v muzeu postavené stavby se neliší od stěn světnice ani počtem a ani kvalitou trámů. Návštěvník je tedy mystifikován. Bílení (návštěvník vidí, že nátěr nemá s vápnem nic společného) bylo provedeno na příliš velké ploše kolem oken. To neukazuje hlavní příčinu bílení – izolaci řezných i tesaných ploch proti vlhkosti. Originál přesáhl okenní trámový věnec jen na jeho závěru ve štítové stěně a v okapové jen trochu pod parapetem.

Můj názor na nevhodné umístění školy asi znáte, projednával ho se mnou před dvěma lety pan náměstek Vlk.

Znám důslednou péči Norů o poznání geneze tesařských technik a o přesnost jejich prezentace na exponátech v muzeích v přírodě. O naší lidové architektuře jsem napsal řadu studií a souhrně principy jejího budování vyjádřil v běžně dostupné knize Co mohou prozradit lidové stavby. Proto se mě projevy uvedeného vztahu k vytváření expozičních objektů osobně dotýkají. Prosím Vás, pane řediteli, sdělte mi, jakým způsobem budete uvedené nedostatky řešit. Přeji Vám, aby se to podařilo.

S podravem Jiří Langer v.r.